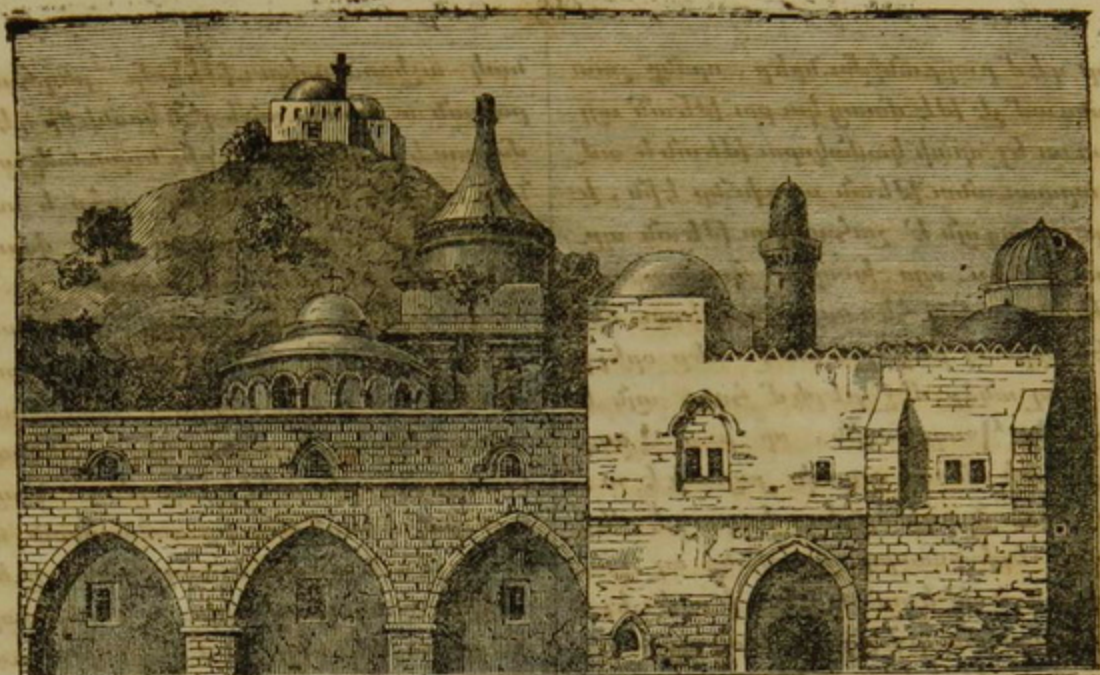

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 2.

28 ՓԵՏԵՄԲԵՐ
1867.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՉԳԵՅԻՆ ԻՆՆԵՍԻՐԵԿԸՆ ԵՒ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

ԿՐՕՆԸԿԸՆՔ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՌԵՅԻՐ ԵՒ ԻՐ ԳԻՐԲԸ

ՔՐԻՍՏՈՍԱՆԿԱՆ ՀԱՄԱՊԱՅԱ ԵՒ ԿՐՈՆԻՍ
ՀԻՄՆ ԵՆԻ ԽԱԿ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԱՌԱՄԱՐ
ԾԱԹԻՒՆՆ Է. ԵՆԻՍԿԸՆ ՄԱՌԱՄԱՐ
ԹԵՄԱՐՆ ՕԴԵԱԿ ՄԻԱԿ ԿՐՈՆԻՍ ՄԵՂՆ Է
ՄԱՐԳԱՐԻՍ ՀԱՊԸՆԻ ՄԻՐԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ Ա
ԵՐ ԵՄԻՆԻՍԿԱՆ ԱՆՄԱՀԱԹԻՒՆՆ
ՃԵՄԱՐԻՍ ՀԱՄԱՊԱՅԱԿ ՄԻ ԱՅՈ ՃՐՋ
ՄԱՐԻՍԿԱՆ ԸՄԱՐՆԱՄ, ԵՒ ԻՐ
ԸՄԱՐ ՄԻՆԻՍԿԱՆ ԵՄԱՐ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ
ԳՐԱՄ՝ ԸՄԱՐ ԱՅՆՄ ԵՒ ԻՐ ԸՆԹԱՅՐԻՆ Ա
ԳՐԱՐԵՐՐ ԿՐ ԿԱՆՈՆԱՐԷ: ԻՅՅ ԻՆՋ
ԱԿԱ ՍՐ ԵՄԱՐՆՆ ԱՐ ԳԱՐԻՆ ԱՄԱՆԵՅ Ո
ԸՄԱՐ ԵՒ ՈՐԻՋ ՄԻՄԱՐԻՍ ՀԱՆՈՐԻՍ
ԵՐԱՐ ԱՐ ՄԻՄԱՐԻՆ ԿՐ ԱԵՐԱՆՈՒՄ ԻՆ ՄԻՆ

ԵՆԻ ԱՐԱՐԻՆ ՄԵՂ, ԱՅՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ԵԿԵԿԵԿԸՆԵՆ ՄԵՂ ԱՂ ԱՆՈՐ ՀԱՄԱՊԱՐ
ԹԵՄԱՐՆ ԱԵՐԱԿ ՃԵՄԱՐԱՐ ԹԵՄԱՐ ՀԵՄ
ՄԵԿԱՆԵՂ ՄԱՐԿԱՆՆԵՐ ԱՂ ԱԿԱՆ ԱԵՐ
ՄԱՆՈՒՐ, ԱՅՆ Է ԱՆՈՐԱԿ ԱԵՐԱԿ ՄԱՐԻՍ
ԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐ ՀԵՐԵՐԻՍԿԱՆ ԹԻՒՆՆԵՐ
ՄԱՐ ՎԱՐԳԱՅԵԱՐ ԹԻՒՆՆԵՐ, ԵՒ Ա
ԱՆՈՐ ԱՆՈՐԱՐԻՍԿԱՆ ԱՄԱՐ ՄԱՐԻՍԿԱՆ
ՄԱՐ ԹԵՄԱՐ ԵՆ ՄԻՋԱ, ԱՐԱՐԸ ՎԵՂ ՃՐՋ
ՄԱՐԻՍԿԱՆ ԱԵՐԻՆ ՄԻՄԱՐ ԱՐԱՐԻՆ
ԵՄԱՐԻ ԸՄԱՐ ԱՐԱՐԻՍԿԱՆ ՄԱՆՈՐ, ՄԱՐ
ՄԱՐԻՍԿԱՆՆԵՐ ԱՐ ՀԵՐԵՐԻՍԿԱՆ
ԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐԻՋ ԸՄԱՐ ԵՆԻՆ, ԵԿԵՂ
ՄԱՐԻՍ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՄԱՐ ՄԱՐԻՍ

նը դէմ բարբաճմունքներ, որոնք շատ անգամ չէ թէ մտաց կուրու թեան՝ այլ առաւել սրտի կամակորու թեան և ամբարտաւանութեան արդիւնք էին, և որ չարագոյն է՝ շահասիրութեան պըտուղ: Եւ այս խօսքիս հաստատութեան համար հեռաւոր դարերու մէջէն օրինակ բերելու տեղ, մեր օրերը ապրող անձը մէջ բերեմ հոս, այն է Ուրնան Վաղդիսային, որ իւր Վարք Յիսուսի անուն գրքովը յայտնի է ուսումնական աշխարհիս, և գուցէ մեր ազգի երիտասարդաց ոմանց ալ անձամբ ծանօթ եղած է դէպ ի արեւելք ըրած ճանտարհորդութեան պատճառաւ: Եսիկայ իւր աւետարանի պատմութեանը մէջ կը ներկայացընէ զՅիսուս Քրիստոս ոչ իբրեւ որդի Եստուծոյ, և Եստուած ճշմարիտ, այլ մարդ սերեալ ի մարդոյ և իբրեւ վարդապետ և առաջնորդ կրօնքի մի. որով և ինքնին կը ջրի բոլոր այն նախագուշակութիւնները, որոնք մարգարէից ձեռօք աստուածեղէն ներշնչմամբ տրուեցան յաւանդ սրբազան պատմութեան:

Սոյն գիրքս զանազան լեզուներու թարգմանուեցաւ, և օրինաւոր պատասխաններ գրուեցան անոր դէմ՝ Եւրոպայի աստուածաբանից կողմէն: Այնքան մեր լեզուին մէջ ալ թարգմանելու փորձ մի եղաւ, բայց բարեբաղդաբար թէ՛ Վատրիարքական բարձր հրամանաւ մի արգիլուեցաւ, և թէ՛ քիչ շատ նոյն թարգմանութեան պատճառաւ բուն հեղինակութեան մոլորութեանցը և անձնական կարծիքներուն դէմ պատասխան մի տրուեցաւ Տէրոյնց բաղմիմաստ Յովհաննէս պատուելի վարժապետի ճարտար գրչաւը, որու շնորհակալութիւն և երախտագիտութիւն կը պարտաւորի Հայ եկեղեցին: Եւ մեն մարդ գիտցաւ ու խմայաւ որ Ուրնանի ձիգն ու այսօրի

նակ աշխատասիրութեամբ ընդհանրական ու աստուածեղէն կրօնի մի դէմ մաքառելու ելնելը ուրիշ նպատակ չունէր, բայց եթէ անձին շահը և աշխարհական սնտաի փառքը՝ եթէ փառք կրնայ սեպուիլ մոլորութիւն մի:

Եկեղեցին այս առաջին անգամը չէ, այլ ինչպէս լսինք՝ անոր հաստատութենէն ի վեր սկսած է այսօրինակ հարուածներ ընդունել հերետիկոսաց և անկրօն քրիստոնէից կողմէն: Բայց նոյն իսկ եկեղեցին ալ զանց ըրած ու լուծած չէ, և ոչ երբէք ալ կրնայ լուել անկրօն գաղափարներու և մոլոր վարդապետութեանց դէմ. այլ թէ՛ բանիւ քարոյրութեան և թէ՛ գրով միշտ ախոյան կանգնած է իւր հարազատ որդւոցը սրբազան վարդապետաց ձեռօք, սրբ սուրբ գիրքը ձեռուրնին ղէնք առած և ողջախոհ տրամաբանութեան շնորհիւ յաջողած են զնոյն Եկեղեցին իբրեւ կոյտ մի անարատ մինչեւ մեր ձեռքն հասցընելու:

Եւ յապիսի պարտաւորութեան մի ենթակայ գտնուելով մենք ալ, ուղեցինք այս անգամ նորուստց ու չարափառ գրքերու դէմ հանել ոչ Ոսկերեան մի, ոչ Շնորհալի մի և ոչ Բոսուեո մի, այլ լակ Հրեայ ռաբբի մի, և այն ալ աշխարհիս անշուք և վայրենի տեղ մի մեծցած ու սնած. հրէական նախապաշարմունքներով տոգորեալ միտք մի, որ առանց Սորպոնի ձեմարանի մէջ մշակուելու, զնոյն իսկ Սորպոնեան աստուածաբանները վարժացուցած է՝ ճշմարտութիւն մի յերեւան հանելու համար իւր բանեցուցած ճարտար ու անդիմադրելի հարցումներովն ու առաջարկութիւններով:

Սամուէլ Ուաքբի ծնաւ Սարգիս կայսրութեան երկրին մէջ մետասաներորդ դարուն սկիզբները. իւր ինչ կերպ

դատարանական թիւն ընդունելը մեզ
յայտնի չէ, բայց սա ստոյգ կ'իմա-
ցուի իւր գրութեանն որ խորհելու
ազատութիւն և ազատ գաղափարներ
իւր մտքին մէջ յղանալու կարողու-
թիւն ստացած էր. որոյ շնորհիւ հին
կոտակարանը, որու մէջ խորին հրմ-
տութիւն ունեցած կ'երեւի, նոր Վլա-
տակարանի պատմութեան անցից հետ
համեմատելով, կ'եզրակացնէ ինքնին՝
թէ Քրիստոնէից պաշտած Հիսուսը,
այն () ծեալն ու վրկիչն է, զոր մար-
գարէք գուշակեցին. և թէ նա ինքն
է Նաոյի մարգարէին Նստուած հօր,
Լամանուէլ ըսածը: Եւ որովհետեւ
իւր այս ի նպատակ Քրիստոսի Նստուա-
ծութեան և քրիստոնէից կրօնին ըրած
խորհրդածութիւնները վճարաւոր յայտ-
նելու ըլլայ, երբեք ընդունելութիւն
չպիտի գտնէ իւր աղգակիցներէ, իւր
դատումները հարցման ձեւով մէջ բե-
րելով իրեն պաշտօնակից Խոսհակ ռար-
բին՝ որ Սուվիուլմէզ քաղաքի սինակո-
կային Հրէից վարդապետ էր, ուղղե-
լով, անոր կը թողու իւր նախագա-
տութիւններէն հետեւութիւններ հա-
նել, որոնք պիտի ըլլան Հիսուսի Քր-
իստոսի աշխարհ գալն ու անոր պէս
պէս տնօրինական խորհուրդներ կա-
տարելն, և իւրեան ճշմարիտ Սեփան
ըլլալը, մարգարէից գուշակածը և ի-
րենց սպասածը:

Սամուէլ ռարբի գիրքը թէպէտ
և առաւել Հրէից ազգին նպատա-
ւոր է, ի ճշմարտութիւն բերելու հա-
մար զանոնք, այսու ամենայնիւ քիչ
նպատաւոր չէ նաեւ այն քրիստոնէից,
որոնք շտակութեամբ կը նային աւե-
տարանական պատմութեան, և Սրնա-
նի գաղափարներուն թունաւոր հիւ-
թեքը ծծած ըլլալով, և անով իրենց
բարեպաշտական զգացմունքներն ա-
պականելով՝ քրիստոնէական և օտար

կրօնից մէջ տարբերութիւն մի չեն
դնել. միով բանիւ Հիսուսի Քրիս-
տոսի ճշմարիտ աստուածութեանը և
նորա յայտնած կրօնին աստուածայայտ
նութեանը վերայ երկրայելով, լոկ
մարդիկէդէն մտաց արդիւնք կը համա-
րին կրօնը, իբր բարոյականութեան
դասախօսութիւն մի, և ոչ պատճառ
հոգւոյ փրկութեան և հանդերձեալ
կենաց տալման:

Այն գիրքը իբր 300 տարիի չափ
անհետացած ըլլալով, չորեքտասանե-
րորդ դարուն կը յայտնուի, որ անմի-
ջապէս լատիներէնի թարգմանուելով՝
երէք չորս անգամ տպուած է. նոյն
պէս և յունարէնի՝ Վիքիֆորոս թէո-
դորիսի ձեռքով. իսկ հայերէնի տի-
րացու Սեբիսեդեկի ձեռամբ թարգ-
մանուեցաւ յամի 1774 թուոյն Հով-
ուեան Սարտիրոս աղայի որդւոյն խնդ-
րանքն ու ծախքովը:

Թ Ո Ւ Ղ Թ

Սամուէլ ռարբի Հրէէն գրեալ ա-
նախկին Սուվիուլմէզ քաղաքի
սինակոկային Սարգիս:

Եղբայր, Նստուած գրեզ պահէ ու
պահպանէ՝ մինչեւ որ այս գերութենէ
ազատիմք մեք, ու ժողովիմք՝ որ ցիր ու
ցան եղած եմք, և գոյ մօտենայ մեր
խաղաղութիւնը, և Նստուած ցոյց տայ
իւր կամքը մեր կենացը վերայ: Արդ՝
ճանչեցի ու փորձեցի որ դու մեր ժա-
մանակը գիտութեան ծայրը հասած
ես. և մեք մեր յոյսը քու վերադ դը-
րած եմք, թէ դու քու սրանչեղի մեկ
նութիւններովդ կրնաս հաստատ լուծ-
մունքներ տալ օրինաց և մարգարէու-
թեանց մէջ եղած տարակոյսներուն:
Նոր համար քու վարդապետութեանդ
հաղորդ ըլլալու փախաբելով, օրինաց

ու մարգարէն թեանց գրքերուն վե-
րայօք ստեղծ ինչ որ կը ծնի ու կը բխէ՝
քեզ կ'առաջարկեմ, որոնց վերայ հան-
դերձ երկիւղով կը ջատիմ ու կ'երկ-
նեմ: Առաջ քու առաջ իմաստու-
թեանց ու գիտութեանց գիրքը կը
փառեմ, և այս պատի գրքուկս կը խոր-
կեմ՝ յաւատքով Մատուց կամեցողու-
թեամբ՝ որ քեզմով կը հաստատուիմ
ճշմարտութեան մէջ և իմ տարակու-
սեալ միացս կը լուսաւորուի:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Հրեայք ինչո՞ւ եւ՛ար Մարտիոյ Բարի-
թեան պահէն:

Կը ցանկամ, Տէր իմ, որ քեզմով
և օրինաց ու մարգարէից և ուրիշ գրու-
թեան վրայութեամբ իմ միացս հաւ-
տատուի. ինչու որ մեր Հրեայքս ա-
մէնքնիս առ հասարակ պատժուեցանք
Մատուց այս գերութեամբ՝ որոյ մէջ
կը գտնուիմք, որ և կրնայ ճշմարտապէս
Մատուց յաւիտեհական բարկութիւ-
նը կաշուի, որովհետեւ անխախճան է,
փառն զի Տիտոսի ձեռք գերութեան
մէջ ինկնելով հազար տարիէն աւելի
եղաւ: Այլ գիտեմք՝ որ մեր հայրերը
կուռք պաշտելին, մարգարէները բա-
ւականեցին, Մատուց օրէնքը մէկ գի-
թաղացին, և անոնց այս ամէն յան-
ցանքներուն համար միմիայն Բարեւո-
նի եօթանասնամեայ գերութեամբը ⁽¹⁾
զիրենք խրատեց: Այլ ըսած ժամանակը
լռանալուն ողորմեցաւ անոնց և կրկին
իրենց հայրենի երկիրը դարձուց: Այլ
այն ժամանակ սուրբ գրոց մէջ անկէ
առաջ յիշուած ուրիշ բարկութիւն
ներէն աւելի սատուագոյն էր այս առ-

տուածեղէն բարկութիւնս, ինչպէս
կ'ըսէ գիրքը: Այստեղ ամենայնիւ՝ ինչ-
պէս որ բանք, եօթանասուն տարիէն
սուելի չաւելեց այնքան մեղքերուն փո-
խարէն տուած խրատը. բայց հիմնը,
Տէր իմ, անխախճան է սատուածոյնի
բարկութիւնը որով զմեզ կը խրատէ.
նաեւ ոչ մարգարէները տարբ ըմբնա-
լեքը մեզ կը խտտանան: Այլ եթէ ու-
տեղաւ ըլլամք՝ թէ այս ներկայ բարկու-
թեանս որոյ մէջն եմք, այն եօթանաս-
նամեայ գերութեան բարկութիւնն է
որ գեռ կը շարունակուի մեր նախնեաց
վերայիշեալ մեղքերուն համար, զի ու-
տուած ստախոս ըլլած կ'ըլլամք, որ
քան լիցի. փառն զի ինքը ճշմարտ ու
փառաւորեալ Մատուց այն գերութե-
ան ժամանակը մարգարէից ձեռքը
որոշեց, որ էր եօթանասուն տարի:
Առաջ այս պատասխան չէ, այլ փա-
խուստ ու խցո տալ է, որ չփայլեր ի-
մաստուն ու մոռցի մարգարէ առաջը
դնել: Այլ եթէ ըսելու ըլլամք, թէ
Մատուց այն պանդխտութեան մէջ
մեր ազգին մէկ մասին ողորմեցաւ և
միւս մասին ոչ. և թէ զանոնք որոնց
ողորմեցաւ՝ դարձուց վերստին Տաճարը
շինելու, ինչպէս կ'ըսէ Արեմիա մար-
գարէն, և թէ մեր ոչ ողորմելիներէն
եմք, այն ժամանակ Վրիստանեայք մեզ
կ'ըսեն՝ թէ Մատուց որ կուռք պաշ-
տողներուն ու մարգարէները կուռք
ստողներուն ողորմեցաւ, պէտք էր որ
ձեզ ալ ողորմի, որ չմեղանջեցիր: Այլ
և մեր մեղսութեամբ հարեալն վերայ առ-
տուածեղէն վրեժխնդրութեւ պատի-
ժը չափ ու սահման մի ունէր, ուրեմն
ինչու համար մեր պաժիժը՝ որ չմեղան-
ջեցիր, անսահման է: Այլ ստուգիւ-
րեալ ու անսահման է մեր այս պա-
տիժը, որոյ սահմանն ու փախճանը
ոչ օրինաց և ոչ մարգարէութեանց
մէջ կը գտնուի (որ տրուած ըլլաց):

(1) Եւրոպայի բնակիչը գերութեան տեղ Մա-
րտիոյ կ'ըսէ որ պանդխտութեան կամ քաղաք-
ութեան ուրիշ տեղ փոխուելու կը ջանալէ:

Վասն որոյ, Տէր իմ, որովհետեւ Մատուած մեր հարեբը խրատեց մեր նախածնազայ կռապաշտու թեանը և մարգարէներն ապանակեալն համար, և այս մեզայ համար և օթանաառն տարի դանակը պատմեց, և զմեզ ալ խրատեց մինչեւ հիմայ որ հաղար տարի և բիշ մ'ալ աւելի է, ու ցրուեց զմեզ ալ խարհիս չորս կողմը: Սակայն Մատուած եմք ինչ որ ալ պատահի, վասն զի ինչ որ բառեցաւ՝ պատճառ մի չունին: Պատասխանէ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Հրէի՛ն՝ օրէնքները պահպանելուն համար իբրեւ յանդիմանէ, և ի՛նչ ծաւրագոյն մեղքի մի համար ցրուած էն:

Արդ, Տէր իմ, սեպեք թէ խիտ մեծ մեղաց մէջ եմք, կ'աղաչեմ իմ միտքս հանգչեցուր հիմայ. Մատուած զմեզ Նրուաղէմէն յիբուցան ընկէն և այս մեղաց համար այսպիսի երկար պայքին յաւիտեանական գերութեան մասնակէն ետքը, ինչո՞ւ համար մեք մեր յատուկ իշխանութեամբն ու կամբով և առանց Մատուծոյ յատուկ հրամանին՝ այս գերութեան մէջ թրխառութիւնը, շարաթը և ուրիշ կարգերը կը պահեմք Սոթեմի օրինաց համեմատ: Սէք գիտեմք Տիտոսին սուրբ քաղաքը որ ժամանակ աւրելը, հաճարն ու գրքատունը պրելը, և զմեզ այս գերութեան մէջ ցրուելը, և այն ժամանակէն ի վեր ալ մեր կողմէն զոհն ու պատարագ և սղջակէզ մատուցանելը դադարեցաւ: Եւ յետոյ Մատուած ոչ մարգարէի մի և ոչ մարգարէութեան և կամ յայտնութեան մի ձեռք յայտնեց մեզ իւր կամբը՝ թէ կրկին Նրուաղէմ և մեր առջի վիճակը դարձնել կ'ուզէ զմեզ ժամանակէ մի յետոյ, և ոչ բոլոր պահ:

որանու թիւններս պահելու համար հրաման քաւ մեզ: Ուրեմն կը հետեւի (ինչպէս կ'երեւի), որ մեք յիշեալ պահպանութիւնները բռնելիս Մատուած մէջ, այլ այն մարդոցմէ՝ որոնց ինքն Մատուած բարկացաւ, և կ'երեւի թէ մեր հակառակորդներն ինչ որ կ'ըսեն՝ արդարօք թեամբ և խրուամբ կ'ըսեն, թէ «Դուք որ թրխառութիւնն ու շարաթը կրողահէք, և առանց Մատուծոյ հրամանին Սոթեմի ու մարգարէից գիրքերը սինակակային մէջ կը կարդար, ինչո՞ւ նոյնպէս զոհն ալ չէք մատուցաներ, ու քահանայապետներ, թաղաւորներ ու իշխաններ չէք հատաաւեր, սուրբ օծումն ու խունի ի գործ չէք ածեր: Վասնապէս ինչո՞ւ համար սեղանը չէք շիներ, ու կարգերն և օրինաց մէջ միւս ամէն գրուած բաները չէք պահեր, ինչպէս որ շարաթն ու թրխառութիւնը և ուրիշ շատ բաները կը պահէք ձեր աւանդութեան համեմատ՝ ձեր յատուկ կամքով և առանց Մատուծոյ հրամանին: Ուրեմն երկու կողմէն ալ զՄատուած կ'արհամարհէք, թէ Մատուծոյ կամայը հակառակ բաժնեւ ընելու ըլլաք, և թէ լուրջ՝ որ բաժնեւ որ կրողահէք, Մատուծոյ կամքը ու հաճութեամբն է, չէք կրնար բնաւ այս բան հաստատել ու ապացուցանել: Որովհետեւ միւս բոլոր բաներս ալ չէք պահեր, որոնցմէ շատերը կրնար գրուի տանել ու կատարել: Եւ թէ պէտ ալ աղգերը՝ որոնց իշխանութեան տակ կը գտնուիր, չեն թաղար ձեզ թաղաւոր կարգել և միւս անձնիքը հաստատել, սակայն ուրիշ շատ կարգեր կան որ չեն արգելել ձեզ կատարելու, ինչպէս որ արգելած չեն թրխառութիւնն ու գրքերը ու սինակականները և ուրիշ ինչ որ կը պահէք »:

Եւ ըստ ըստեւորու, Տէր իմ, ինչ:

պէս կ'երեւի, պատրաստու ու բաւական
պատասխաններ չունիմք: Սակայն Մ.
տուծոյ եմք, ինչ որ ալ պատահելու
լինի:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Թէ ի՞նչ Բանդալընդներէն ի՞նչ (Մատուց) ու
Հրէից առէն օրինական պահանջներէն
իւրեղ յեղացը համար:

Եւ տեսնեմք, Տէր իմ, որ Մատուած
Օպարիսայի բերնով խօսելով եօթնե-
րորդ շրջանին մէջ՝ առջի ու կարծատեւ
գերութեան համար, կ'ըսէ. «Մայրէս
կ'ըսէ Տէր Մատուած քահանայներուն
ու երկրին ժողովուրդներուն. երբ
պահք պահեցիր ու բոլոր որսանց լա-
ցիք եօթանասուն տարուան ժամանա-
կին մէջ՝ վեցերորդներուն ու եօթնե-
րորդներուն, գիտցաք թէ պահք պա-
հեցիք ինձի կամ լացիք. ես այսպէս
պահք՝ չուղեցի ձեզմէ»⁽¹⁾։ Արքայիչեալ
խօսքերովը, Տէր իմ, Մատուած յայտ-
նեց, թէ երբ որ մէք Հրէայքս ըսած
եօթանասնամեայ գերութեան ժամա-
նակն գտնուած ըլլայինք, առանց օրէն-
քի պիտի ըլլայինք, որովհետեւ պահք
չունէինք և ոչ ալ օրինաց մէջ հրաման
ունիմք պահելու, ինչպէս և ոչ միւս օ-
րինական խտրութիւնները. նոյնպէս ա-
ռանց թրիատութիւն և առանց շարա-
թաւ պիտի ըլլայինք: Եւ անտարակոյս
բոլոր այս ըսածներս ամենեւին զօրու-

(1) Ապրիլին բնագրին և անկէ զաւելած միւս
թարգմանութեանց մէջ սուրբ գրքով բերած վկայ
ու թիւները մեր Հայերէն բնագրին հետ՝ որ է եօ-
թանասնեց թ. քահանութիւնը, թէ կազմութեան և
թէ իմաստից կ'ըսէ: Բաւական տարբերութիւն ըլլա-
լով, հոս նոյն կողմերը մէջ կը բերենք նաեւ ըստ
մեր Մատուածայնի. «Սասիս այդ երկրին ամեն ժո-
ղովուրդներուն և քահանայնորուն ու ըսեալ. թէ որ
պահք ու լաց ամաններուն հինգերորդ ու եօթնե-
րորդ (օրերը), և ահա եթանասուն տարի, միթէ
պահք կը պահէք ինձի ու ըսեալ. Եւ. 5:

թիւն չունին, քանի որ ատուածեղէն
բարկութիւն ժողովուրդոց վերայ կը ծան-
րանայ: Իսկ Մատուց այս բարկու-
թիւնը կարծէք, որովհետեւ եօթա-
նասուն տարի աւելց. իսկ այս ներկայիս
բարկութիւն երկար է, հազար տարուա-
նէն աւելի է: Եւ ասոր վախճանը երբ
ըլլալը մարգարեից գրքերուն մէջ նը-
շանակուած չկայ. և կը վախնամ, Տէր
իմ, որ ինչպէս Մատուած մեր հայրերը
առանց օրէնքի և առանց օրինաց պահ-
պանութեան խրկեց այն գերութեան
մէջ, և անոնց ոչ պահքերը և ոչ օրի-
նական պահպանութիւնները ընդու-
նեց, մինչեւ որ անոնց պատժին ժա-
մանակը լրացաւ, այսինքն եօթանա-
սուն տարին. նմանապէս այս վերջին
գերութեանս մէջ ալ մեր օրինաց հա-
մեմատ գործած գործերնիս չընդունիր
Արեմն յայտնի է՝ որ մէք հիմա Մա-
բերն գնացող մեր նախնիքներէն ա-
ւելի մեծ մեղաց մէջ եմք. վասն որոյ
անոնցմէ աւելի տատուածեղէն մեծ
բարկութեան տակն եմք. և հետեւա-
պէս մեր գործքերն ալ ոչ այնչափ հա-
ճոյ են Մատուց՝ որչափ որ ստեղծ
եմք:

Եւ այս ըսածս յայտնի է, վասն զի
ինչպէս որ անոնք մարգարէներ սպան-
նելուն և կռապաշտութեան համար
միայն 70 տարի գերի մնացին, մէք ալ
աւելի մեծ մեղաց համար հազար տա-
րիէն աւելի է որ գերութեան մէջ եմք:
Եւ այս գերութիւնը, Տէր իմ, անշուշտ
այն գերութիւնն է՝ զոր Գանիէլի բեր-
նով կատարած կ'անուանէ Մատուած՝
ըսելով իննեւորդ գլխին մէջ. «Մինչեւ
կատարածը և վախճանը պիտի մնայ ա-
ւելութիւնը»⁽¹⁾:

Եւ առջին գերութիւնը պահպանու-
տութիւն կը կոչուի, որովհետեւ քիչ

(1) «Մինչեւ 3 վախճան ժամանակի, կատարած
տարի ի յերկայն աւելալին», Գան. թ. 27:

ժամանակէն ետքը իրենց պատուովը
կրկին Վրուսաղէմ դարձան բնակելու :
Իսկ այս գերութիւնս յաւիտեանս
աւերութիւն կը կոչուի, որու մէջ Վա-
տուած լուելով՝ ամենեւին մեղ չողոր-
միր, ինչպէս որ մեր հարերուն ողորմե-
ցաւ Իսրայէլի մէջ, զորոնք մագարէ-
ներով կը մխիթարէր՝ աղատութիւն
խոստանալով, և անոնք ամէնքն ալ տմ-
փախ մէկտեղ էին . իսկ մեղ բան մի
չխոստանալէն ի դատ ցիր ուլան ալ ը-
բած է երկրիս բոլոր թագաւորութեց
մէջ : Սակայն ինչ որ ալ պատահի Վա-
տուծոյ եմք ամէն պատահարներու մէջ :

Ի յաջորդէ :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԱՐԻՆԻ ԱՌԻՔԱԼԱՔԱԿԻՐԹ ՊԱՏԱՆԻ

(Շարունակութիւն, տես երես 7 :)

Թ .

ՄԱՐՄԻՆ

Սարմինը հոգւոյն կամացը կը հը-
նազանդի, որ զգայարանաց ձեռքով
կ'ազդէ հոգւոյն առարկայից արտաքին
երեւոյթը : Օգայարանքներն են . ինչ
պէս լսելը որ ականջին ձեռքով կը գոր-
ծէ . տեսանելիքը՝ աչքերով, ճաշակե-
լիքը՝ բիւքով . հոտոտելիքը՝ ունդամբ .
իսկ շօշափելիքը բոլոր մարմնով, բայց
մասնաւորապէս ձեռքերով : Վստնցմե-
ղուրս ներքին զգացմունքներ ալ կան
անօթութեան, ծարաւի և ուրիշ ա-
խորժակներու :

Քննէ մէյմը մարդուս մարմինը, ով
պատանեակ . ոհ, իրօք հրաշայլք մըն
է Վրարչին իմաստութեանն ու բա-
րութեանը : Ուրիշ անբան կենդան-
եաց պէս հոգոյն վրայ սողոսկելով չը-
բալեր, այլ շիտակ կանգուն՝ հրաման

տալու գիրքի մը մէջ : Իր աղետ ու-
լայն ճակտին վրայ կը տեսնաս խորհե-
լու յատկութիւնը, դէմքին վրայ հոգ-
ւոյն կնիքը, երեսին վրայ ծիծաղ : Վե-
քերը դէպ ի հորիզոն ուղղուած են,
անանկ որ մի և նոյն միջոցին կը տես-
նէ ան երկինքը որ զինքը կը լուսաւո-
րէ, և երկիրս՝ որուն վրայ կեցած է :
Վստնցմեղ աչքերուն մէջ մըն մը տալա-
ծութեամբ տեղը մէկ բթաչափին հին-
գերորդ մասին մէջ կը բովանդակուի .
դարձեալ այն աչքերը կը յայտնեն սէր
և ատելութիւն, դթութիւն ու զայ-
րոյթ, ուրախութիւն և տրտմութիւն :

Վրժիւններուն աչքերը անանկ սուր
են, որ ինչուան ամպերուն մէջէն կը
տեսնան իրենց յափշտակելու վտեա-
կը . ամենանուրբ է շան հոտառու-
թիւնը, ու ամենազգայուն է խլուրդ-
ներուն լսելիքը : Իսկ որ կենդանին
անանկ կատարեալ աչք մը ունի, որ
կարենայ ճանչնալ գունոց աստիճանը՝
որով կը ձեւանայ պատկերի մը գե-
ղեցկութիւնը . որը անանկ կատարեալ
շօշափելիք մը ունի, որ կարենայ իմա-
նալ կերպասուց ու մետաքսէ հիւս-
ուածքներուն զանազանութիւնը : Սէ-
կալ կենդանիք հագած են կամ խորիս
ինչպէս օձերն, կամ թեփ ինչպէս ձրե-
ները, կամ կաշի ինչպէս եզները, կամ
մաղ ինչպէս վայրի գազանները, կամ
բուրդ ինչպէս ոչխարները, կամ փե-
տուր ինչպէս թռչունները, կամ պա-
տեան ինչպէս խեչափարներն ու խը-
խունջները : Սարդուս մորթը փափուկ
է, ու ձեռքը զարմանալի կերպով մը
կանոնաւորեալ է . ուր որ մէկալնոց
թաթը կարծր է ու թեփոտ, եղունդ-
ներով, սանդալներով ու ճիրաններով :

Վրդեօք ուշադրութիւն ըրե՛ր ես,
ով պատան ձեռքիդ ճարտարութեա-
նը վրայ : Վնանկ ձկուն է որ ինչ և իցէ
ձեւ ունեցող մարմին մը կրնայ ձեռքին